

84). 4. *İstanbul'un Yangın Tarihi* (*Badmutyun Hragizman Gosdanrubolsa*). 14 Temmuz 1660'ta başlayan ve otuz altı saat süren İstanbul'daki büyük yangının anlatıldığı eserde yangınla ilgili bazı minyatürler de yer almaktadır. 1672'de kaleme alınan yaklaşık 100 sayfa hacminde, kısmen şiirler de ihtiva eden eserin yegâne nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 892). 5. *Abro Çelebi Tarihi* (*Badmutyun Abro Çelebi*). 1666-1672 yılları arasında telif edilen ve beş bölümden oluşan eserde müellif hâmisî Abro Çelebi'nin hayatını, devlet ricâliyle ilişkilerini ve Ermeni cemaatine ait işlerde oynadığı önemli rolü hikâye etmektedir. Bugün nerede olduğu bilinmeyen eserin ikinci bölümünün Girit adasının fethine dair olduğu kaydedilmektedir. 6. *Dört Yüz Yıllık Muhtasar Osmanlı Padişahları Tarihi* (*Badmutyun hamarod 400 darva Osmantzotz Takavoratz*). Osmanlı Devleti'nin başlangıcından 1678 yılına kadar olan dönemi ihtiva eden eser, Ermenistan İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü tarafından J. M. Avedisyan'ın ayrıntılı notlarıyla birlikte 1982'de Erivan'da neşredilmiştir. Manzum olan eser tarihî olayların yanında birçok folklorik malzeme ve mahallî âdetleri de ihtiva etmektedir. 7. *Osmanlı Padişahlarının Muhtasar Tarihi* (*Hamarod Badmutyun Osmantzotz Takavoratz*). 1695'te telif edilen kırk sayfa hacmindeki eserin bir nüshası Mesrop Maştotz Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1786). 8. *Vekâyi'nâme* (*Darakrutyun*). 1648-1690 yılları arasında İstanbul ve Anadolu'da meydana gelen yangın ve tabii âfetler, Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki seferleri, İstanbul'daki muhtelif merasimler, saraydaki entrikalar, Ermeni kilise büyüklerinin faaliyet, mücadele ve çatışmalarını kronolojik sıraya göre anlatan eserin bilinen tek nüshası Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'ndedir (nr. 509).

Dinî ve Edebî Eserleri. 1. *Sahte Yahûdî Mesihî Sabeta*. Sabatay Sevi hakkındaki bu manzum metin Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'ndedir (nr. 1155). 2. *Vaazlar Kitabı* (*Karozakvik*). Kısmen Ermenice, kısmen Türkçe olan 116 sayfalık bu eserin yazma nüshası Viyana Mikhitharistler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 408). 3. *Hazreti İsa'nın Haçlanmasının Vasiyeti* (*Gidak Khaçelutyan Hisusi Krisdosi*). Ermenice ve Türkçe yazılan bu risâlenin bir nüshası da Viyana

Mikhitharistler Kütüphanesi'nde mevcuttur (nr. 408). 4. *Muhtasar Hağioğrafya* (*Hamarod Haysmaurk*). 175 şehidin hayatını anlattığı ve 1685'te Eçmiadzin'de Türkçe olarak kaleme aldığı 139 sayfalık eserin bir nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1076). 5. *Arnavud Dimo ve Yahudi Kızı Mirkada'nın Aşk Hikâyesi*. 1981'de Budapeşte'de Avedis Sandjian ve Andreas Tietze tarafından *Eremya Chelebi Kömürjian's Armeno-Turkish Poem "The Jewish Bride"* adıyla Türkçe metni ve İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir. 6. *Davud Peygamber'in Mezmurları*. 1692 yılında Ermenice'den Türkçe'ye çevirdiği bu eserin iki nüshası Mesrop Maştotz Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1644, 1645). 7. *Hikâye-i Faris ve Vena*. 1587'de Fransızca'dan Ermenice'ye tercüme edilen eser Eremya Çelebi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve bu adla Ermeni alfabesiyle 1871'de İstanbul'da basılmıştır. 8. *Kitâb-ı Hikâye-i Cihângir İskender Zülkarneyn*. Eremya Çelebi'nin Ermenice'den Türkçe'ye çevirdiği eserin yazma nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'ndedir (nr. 988). 9. *Ermeni Tarihi*. Münecimbaşı Ahmed Efendi'nin isteği üzerine Horenli Movses'in kitabından yapılmış özet bir tercüme olup esere ayrıca Bagratuni ve Rubenyan hânedanları hakkında bilgi ilâve edilmiştir. Münecimbaşı'nın tarihinde faydalandığı bu eserin aslı kayıptır. 10. *Dinî Çekişmeler*. Müellifin yahudi ve Rumlar'a karşı Ermeni Kilisesi'ni savunduğu bu eser Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1155). Eserin Rumlar'la ilgili kısmı Ermeni alfabesiyle Türkçe yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Eremya Chelebi Kömürjian's Armeno-Turkish Poem The Jewish Bride (ed. Avedis K. Sandjian — Andreas Tietze), Budapest 1981, s. 12-46; Eremya Çelebi Kömürçyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul* (trc. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1988, s. IX-XXI; E. Shütz, "Jeremia Celebis Türkische Werke (Zur Phonetik des Mittelosmanischen)", *Studia Turcica*, XVII, Budapest 1971, s. 401-430; Kevork Pamukçyan, "Doğumunun 350. Yılında Eremya Çelebi Kömürçyan", *TT*, IX/54 (1988), s. 354-357; "Kömürçyan, Eremya Çelebi", *TA*, XXII, 283.

ZİYA YILMAZER

ERENDEN, İbrahim Fahreddin

(bk. FAHREDDİN EFENDİ).

ERENLER

Veli ve mürşid anlamında bir tasavvuf terimi.

Eren Eski Türkçe'de "erkek" mânasına gelen er kelimesinin çoğuludur (*Divânü luğâti't-Türk*, I, 39). Ancak -en eki zamanla bu fonksiyonunu kaybettiğinden eren tekil bir kelime halini almış ve çoğulu erenler şeklinde yapılmıştır. Er ve eren Arapça'daki recül, fetâ, âdem, Farsça'daki merd, civânmerd kelimelerinin karşılığı olup "erkek, yiğit, kahraman, tecrübeli kişi, ermiş, şeyh" gibi anlamlara gelir. Recül (çoğulu ricâl) ve fetâ kelimelerine Kur'an ve hadislerde sözlük anlamı dışında başka bir anlam yüklenmemiş, ancak bazı erler (ricâl) iyi davranışları sebebiyle övülmüştür (bk. et-Tevbe 9/108; en-Nûr 24/37; el-Ahzâb 33/23).

Arapça'da ricâlullah, Farsça'da merd-i Hudâ, merdân-ı Hudâ şeklinde ve çoğul olarak kullanılan terkipler Türkçe'de "er, eren, erenler, Hak erleri, Hak erenler, Allah adamı" gibi ifadelerle karşılanmıştır. Türk tasavvufunda ve folklorunda er-eren kelimeleri "veli" anlamında kullanıldığı zaman genellikle yukarıdaki âyetlere işaret edilmiştir. Bu anlamda er ve eren Allah'ın dostluğunu kazanmış, insanlara rehberlik yapabilecek faziletli, fedakâr ve cömert kişilerdir. Bazan mensup oldukları bölgelere göre "Horasan erenleri, Rum erenleri" gibi ifadelerle anılan bu kişilerin insân-ı kâmil olduğu kabul edilir ve kendilerine büyük bir saygı duyulur.

Yünus Emre şiirlerinde er ve ereni insanlara yol gösteren, onların ihtiyaçlarını karşılayan ve mutluluğa ermeleri için gayret sarfeden kâmil bir mürşid olarak tasvir eder. Ona göre erenlerin himmeti sıkıntıda kalanların imdadına yetişir. Mübarek nefesleri kendilerine inananların hallerini değiştirir, onlara yeni bir hayat bahşeder, iksir gibi bakırı altın yapar, sohbetleri mârifeti artırır. Onların nuru ile şereflenmek, kendilerinden nasip almak başlı başına bir sadettir (*Divan*, s. 410). Bu nitelikleri taşıyan er ve eren kâmil insan ve Hakk'a giden yolu tecrübe ile bilen ârif bir mürşiddir. Bazan "şah, sultan, ulu, can" gibi unvanlar da verilen erenlere şefkatli, hoşgörülü, fedakâr ve anlayışlı oldukları için "baba, ata" veya "dede" de denilmiştir. Er ve eren terim olarak bir velîde bulunması gereken belli niteliklere sahip insanı ifade ettiğinden bu nitelik-

leri taşıyan kadınlar da er ve eren sayılır. Buna karşılık belirtilen vasıfları taşımayan erkekler, tarikata girmiş ve tasavvuf yolunda mesafe almış olsalar bile, irşad ehliyetini kazanmadıkları sürece er ve eren sayılmazlar. Gözle görünmeyen, sayıları ve görevleri farklı veliler topluluğu olan ricâlü'l-gayb'a Türk tasavvufunda "gayb erenleri" adı verilir.

Özellikle Mevlevîler ve Bektaşîler tarikat büyüklerinden "erenler, erenlerim" veya "nazarım, nazarlarım" şeklinde söz etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü lugâti't-Türk, I, 39; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1967, III, 1483-1488, 1490-1495; *el-Mu'cemü's-şu'fî*, s. 515; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 117-120; Yunus Emre, *Divan* (nşr. Mustafa Tatçı), Ankara 1990, s. 410; Câmî, *Neşehât*, s. 615; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1984), s. 33, 35, 41, 50, 54, 258, 263; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 332, 418, 426; Dihhudâ, *Lugâtname*, XXV, 127.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ERETNA, Alâeddin

(ö. 753/1352)

Eretnaoğulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (bk. ERETNAOĞULLARI).

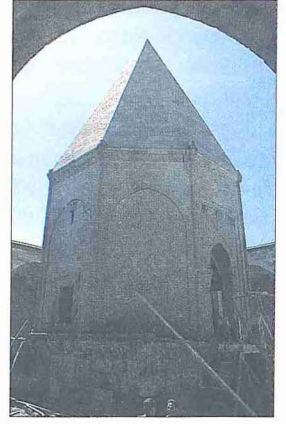
ERETNAOĞULLARI

1335-1381 yılları arasında Sivas ve Kayseri merkez olmak üzere Anadolu'da hüküm süren bir Türk beyliği.

Aslen Uygur Türkleri'nden olan beyliğin kurucusu Alâeddin Eretna, İlhanlı ordusuyla birlikte Anadolu'ya gelen ve noyan unvanını taşıyan emirlerdendi. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han'ın 1316'da ölümü üzerine yerine geçen oğlu Ebû Said Bahadır Han, Emîr Çoban'ın oğlu Timurtaş'ı Anadolu valiliğine getirdi. Ti-

murtaş, İlhanlılar'ın nüfuzlu devlet adamlarından olan babası Emîr Çoban'ın 1327'de öldürülmesi üzerine Ebû Said Bahadır Han'dan korkup Memlûk sultanına sığınmak için Mısır'a giderken yerine yakınbiraderi Alâeddin Eretna'yı bıraktı. Alâeddin Anadolu valiliğini vekâleten yürüttüğü sırada Ebû Said Bahadır Han bu göreve Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'ı tayin etti. Ancak Şeyh Hasan Anadolu valiliğini bizzat üzerine almayıp bağlılığına güvendiği Alâeddin Eretna'yı vekil bıraktı. İbn Battûta bu yıllarda Eretna'nın Aksaray, Niğde, Kayseri ve Sivas'ı Şeyh Hasan adına idare ettiğini, kendisiyle Sivas'ta, eşi Toğa Hatun ile Kayseri'de görüştüğünü bildirir. Alâeddin Eretna, Ebû Said Bahadır Han'a ve onun Anadolu valisi Celâyirli Büyük Şeyh Hasan'a itaat arz ederek mevkiini sağlamlaştırdı.

Ebû Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine (1335), Büyük Şeyh Hasan'ın iyi bir mevki elde etmek amacıyla İran'a dönerken Alâeddin Eretna'yı yerine vekil bırakması siyasî nüfuzunu kuvvetlendirmek isteyen Eretna için iyi bir fırsat oldu ve beyliğin temellerini attı. Aladağ'da Büyük Şeyh Hasan'ı yenen (1337) Demirtaşoğlu Çobanlı Şeyh Hasan'ın kendisine tâbi olması için yaptığı teklifi reddederek (738/1337-38) Anadolu'da idareyi eline aldı. Küçük Şeyh Hasan'ın tehditleri karşısında Kayseri Kaldısı Sirâceddin Süleyman'ı Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsir Muhammed'e gönderip Anadolu'yu onun nâibi sıfatıyla idare etmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Memlûk sultanı, Alâeddin Eretna'ya memâlik-i Rûm nâibi olduğuna dair bir belge gönderdi. Bununla beraber Eretna ile Memlûkler arasındaki münasebetlerde zaman zaman soğukluklar olmuş ve bazı Türkmen grupları, özellikle de Dulkaırlı Karaca Bey'in idaresindeki Türkmenler kullanılarak Eretna meşgul edilmiştir. Daha sonra Karaca Bey ile bir anlaşma yapan Alâeddin Eretna Orta Ana-

Alâeddin Eretna'nın türbesi - Kayseri

dolu'ya yöneldi. 1340 yılında Memlûk sultanı adına hutbe okunmasına son verdi. Ancak kendisine karşı Türkmen akınları devam edince sultana elçi gönderip tekrar anlaşma yoluna gitti. Ertesi yıl Memlûkler'le ilgisini kesip bağımsızlığını ilân etti. Önce Sivas, daha sonra Kayseri merkez olmak üzere kendi adına hutbe okutup sikke kestirdi. İlhanlılar'ın görevlendirdikleri kumandan ve valilerin kötü idareleri yüzünden Anadolu'da uzun zamandan beri devam eden anarşi kısa sürede önleyerek otoritesini kurdu. Anadolu Selçuklu topraklarının büyük kısmını ele geçirdi. Çobanlı Şeyh Hasan ve onun müttefiki Süleyman Han'a karşı 1343'te kazandığı Karanbük zafarıyla hâkimiyetini sağlamlaştırdı. Çobanlı Şeyh Hasan'ın Aralık 1343'te karısı tarafından öldürülmesiyle bir süre rahattı. Alâeddin Eretna, ardından onun halefiyle uğraşmak zorunda kaldı ve Çobanlı-Memlûklü iş birliğine karşı Celâyirli Şeyh Hasan ile ilişkilerini geliştirdi. 1350 yılında Kahire'ye elçi gönderip Sultan el-Melikü's-Sâlih'ten Anadolu nâibi olduğuna dair yeni bir ferman almayı başardı. el-Melikü'n-Nâsir'dan sonra iş başına geçen Memlûk sultanlarının zayıf oluşundan ve iç çekişmelerden faydalanıp Memlûk hâkimiyetindeki Dârende'yi de kendi topraklarına kattı. Eretna'nın, Karamanoğlu Ahmed Bey'in ölümünden sonra 1350'de Konya'yı da ele geçirdiği anlaşılmaktadır. 753 Muharreminde (Mart 1352) Kayseri'de vefat eden Alâeddin Eretna Köşk Medresesi avlusundaki kümbete gömüldü. Öldüğünde Sivas, Kayseri, Amasya, Tokat, Çorum, Develi, Karahisar, Ankara, Zile, Canik, Ürgüp, Niğde, Aksaray, Erzincan, Doğu Karahisar ve Dârende onun hâkimiyeti altındaydı. Tecrübeli bir asker ve devlet adamı olmasının yanı sıra dindar, iyilik sever, âdil ve âlim bir hükümdar olan

Alâeddin Eretna adına basılmış altın sikke (İstanbul Arkeoloji müzesi, Teşhir, nr. 2378)